

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Вітвіцького Сергія Сергійовича
на дисертацію Хоменко Анастасії Олександрівни на тему
«Кримінальна відповідальність за незаконне поводження зі зброєю,
бойовими припасами або вибуховими речовинами», подану до захисту у
спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на
здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право
за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Обрана тема дисертаційного дослідження «Кримінальна відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» обумовлена сукупністю сучасних безпекових, соціально-правових і кримінологічних чинників, значення яких істотно посилюється в умовах збройної агресії проти України та дії правового режиму воєнного стану.

За таких умов особливого значення набуває забезпечення належного рівня громадської безпеки як одного з основоположних напрямів діяльності держави та важливої гарантії реалізації конституційного принципу визнання людини, її життя і здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки найвищою соціальною цінністю.

У цьому контексті одним із пріоритетних напрямів кримінально-правової політики держави виступає забезпечення ефективного правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із обігом зброї, бойових припасів та вибухових речовин. Незаконне поводження із зазначеними предметами становить підвищену суспільну небезпеку, оскільки створює реальні загрози життю та здоров'ю населення, громадському порядку, стабільності функціонування державних інституцій, а також негативно впливає на стан національної та громадської безпеки.

Зазначена проблематика набула особливої гостроти у зв'язку зі значним поширенням зброї на території України після початку повномасштабної збройної агресії. Такі процеси супроводжуються зростанням випадків незаконного зберігання, носіння, передачі, збуту та використання вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин, що зумовлює формування додаткових криміногенних ризиків та актуалізує потребу у вдосконаленні кримінально-правових механізмів реагування на відповідні прояви протиправної поведінки.

Практична значущість обраної тематики підтверджується стабільно високими показниками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 263 КК України. Аналіз правозастосовної практики та статистичних даних свідчить про системний характер проблем, пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, що

обумовлює необхідність поглибленого дослідження підстав, меж та особливостей кримінальної відповідальності за відповідні діяння.

Додаткового значення дослідженню надає необхідність подальшого вдосконалення положень кримінального законодавства України з урахуванням сучасних безпекових трансформацій. Незважаючи на важливу роль ст. 263 КК України у механізмі кримінально-правової охорони громадської безпеки, окремі аспекти її нормативного змісту потребують подальшого наукового осмислення, зокрема щодо уточнення ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, удосконалення підходів до диференціації кримінальної відповідальності, конкретизації кваліфікуючих ознак та вдосконалення правового регулювання спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності у випадках добровільної здачі зброї.

Водночас актуальність дослідження посилюється необхідністю адаптації національного кримінального законодавства до міжнародних та європейських стандартів контролю за обігом зброї у контексті реалізації євроінтеграційного курсу України. Використання позитивного зарубіжного досвіду та його адаптація до національних умов розглядаються як важлива передумова підвищення ефективності механізму забезпечення громадської безпеки.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні положення та висновки дослідження, сформульовані в дисертації, відображено в 10 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у наукових фахових виданнях України, визначених МОН України як фахові з юридичних наук, шість тез доповідей, які оприлюднено на всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях.

Дисертацію оформлено згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написано державною мовою з дотриманням наукового стилю. Результати дисертаційного дослідження є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз анотації, тексту дисертаційної роботи та змісту наукових публікацій Хоменко А. О. дає підстави стверджувати про належний рівень наукової обґрунтованості та достовірності отриманих результатів дослідження. Сформульовані у роботі наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, спираються на сучасні теоретичні підходи, положення чинного законодавства, матеріали правозастосовної практики та статистичні дані. Їх зміст узгоджується з поставленою метою та визначеними завданнями дослідження, що забезпечується коректним добором і застосуванням відповідних загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання.

Дисертаційна робота містить нові науково обґрунтовані результати, достовірність яких підтверджується використанням належної емпіричної бази. Зокрема, основу дослідження становлять систематизовані статистичні та аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора України за 2020–2025 роки щодо кількості зареєстрованих (облікованих) кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, а також результати узагальнення та аналізу 240 судових рішень, у тому числі вироків у кримінальних провадженнях за ст. 263 КК України, ухвалених упродовж 2020–2025 років у всіх регіонах України.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Результатам дисертаційного дослідження характерний належний ступінь наукової новизни, що полягає у здійсненні одного з перших монографічних досліджень кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. У дослідженні сформульовано й обґрунтовано низку нових положень і висновків, зокрема, *вперше*: здійснено системний історико-правовий аналіз еволюції кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, у межах якого обґрунтовано авторську періодизацію розвитку відповідного кримінально-правового інституту, що охоплює такі етапи: I – докримінальний (давньоруський) етап, від давньоруського періоду до ранньомодерної доби, коли зброя розглядалася переважно як об'єкт приватної власності або засіб вчинення насильства без виокремлення громадської безпеки як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони; II – публічно-державницький етап (Литовсько-Руська держава, Річ Посполита), що характеризувався усвідомленням стратегічного значення зброї для воєнної та державної безпеки та криміналізацією окремих форм її обігу; III – перехідний етап (1917–2001 рр.), у межах якого відбувалося інституційне оформлення кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю та поступове відмежування цього інституту від політичних механізмів впливу; IV – сучасний етап (з 2001 р.), пов'язаний із прийняттям Кримінального кодексу України, що характеризується системним закріпленням відповідальності у ст. 263 КК та орієнтацією на принципи правової визначеності, пропорційності й захисту прав людини; проведено порівняльно-правовий аналіз норм чинного законодавства України та окремих іноземних правових систем, що дозволило ідентифікувати спільні тенденції, характерні риси національних підходів та визначити основні напрями можливого вдосконалення національного законодавства; здійснено диференціацію та відмежування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами від суміжних кримінальних правопорушень за ознаками (змістом) об'єкта, що забезпечує більш ефективне і точне правозастосування; обґрунтовано доцільність законодавчого закріплення

легальних дефініцій понять «носіння» та «зберігання» зброї у межах ст. 263 КК, що забезпечує уніфікацію судової практики та усунення неоднозначності кримінально-правової кваліфікації; запропоновано виокремлення кваліфікуючих складів незаконного поводження зі зброєю з урахуванням множинності, співучасті та воєнного стану, що сприяє більш точному індивідуалізованому застосуванню кримінальної відповідальності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції мають прикладний характер, сприятимуть подальшому вдосконаленню кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, використовуються та можуть бути використані у: законотворчій сфері – під час розроблення (опрацювання) законопроектів про внесення змін до КК в частині кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами; практичній діяльності – для правильної реалізації кримінального законодавства України в частині відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами; освітньому процесі – під час викладання та вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінально-правова кваліфікація», «Кваліфікація окремих видів кримінальних правопорушень», «Особливості кваліфікації окремих видів кримінальних правопорушень», «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», «Кримінальне право: доктринальні та практичні проблеми»; науково-дослідній роботі – у дослідженнях проблем кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертаційна робота Хоменко Анастасії Олександрівни за своєю структурою є цілісним, логічно завершеним науковим дослідженням. Структурно дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, переліку умовних позначень, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (193 найменування на 20 сторінках) і додатків. Повний обсяг дисертації становить 224 сторінки, з них основного тексту – 183 сторінки.

У розділі «Теоретичні, методологічні та правові засади дослідження кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» дисертанткою проведено ґрунтовне дослідження доктринальних підходів, методологічних основ та нормативно-правового забезпечення кримінальної відповідальності за незаконне поводження із зазначеними предметами. У роботі системно висвітлено стан наукової розробленості відповідної проблематики, визначено ключові соціально-правові передумови та тенденції, що обумовлюють необхідність подальшого вдосконалення кримінально-правових засобів забезпечення громадської безпеки у сфері обігу зброї.

Значну увагу приділено обґрунтуванню методологічної основи дослідження, що базується на поєднанні загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Їх застосування забезпечило комплексне вивчення інституту кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами з урахуванням сучасних соціально-правових трансформацій, особливостей правозастосовної практики та актуальних напрямів розвитку кримінального законодавства.

Окреме місце у структурі розділу посідає історико-правовий аналіз становлення та розвитку правового регулювання відповідальності за незаконний обіг зброї. Дисертанткою досліджено еволюцію відповідних нормативних підходів від історичних джерел права до сучасного етапу розвитку кримінального законодавства України, що дозволило простежити закономірності формування сучасної моделі кримінально-правової охорони громадської безпеки у цій сфері.

Важливим елементом дослідження став проведений порівняльно-правовий аналіз законодавства зарубіжних держав у сфері регулювання обігу зброї. Узагальнення міжнародного досвіду дало змогу визначити основні моделі правового регулювання, оцінити ефективність існуючих механізмів державного контролю та обґрунтувати можливість використання окремих зарубіжних підходів у процесі вдосконалення національного кримінального законодавства.

У цілому зміст зазначеного розділу відзначається належним рівнем наукової аргументованості, внутрішньою логічною узгодженістю та комплексністю дослідницького підходу, що забезпечило формування належного теоретико-методологічного підґрунтя для подальшого обґрунтування авторських висновків і розроблення пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування.

У розділі «Об'єктивні та суб'єктивні ознаки незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» дисертанткою проведено комплексне дослідження елементів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 263 КК України. У роботі послідовно розкрито особливості об'єкта та предмета відповідного кримінального правопорушення, визначено їх значення для встановлення характеру та ступеня суспільної небезпечності діяння, а також для забезпечення правильної кримінально-правової кваліфікації випадків незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

Значну увагу в межах розділу приділено дослідженню об'єктивної сторони кримінального правопорушення, зокрема аналізу окремих форм незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, серед яких носіння, зберігання, придбання, передача, збут, виготовлення та ремонт. Окремо досліджено значення дозвільної системи як юридичної передумови встановлення незаконності відповідних форм поведінки, що має істотне значення для правозастосовної практики.

У межах розділу також здійснено детальний аналіз ознак суб'єкта кримінального правопорушення. На підставі проведеного дослідження сформульовано висновки щодо доцільності подальшого вдосконалення підходів до визначення суб'єкта відповідальності за незаконне поводження зі зброєю з урахуванням підвищеного рівня суспільної небезпечності відповідних діянь.

Вагоме місце у структурі розділу посідає дослідження суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, у межах якого проаналізовано форми вини, а також значення мотиву і мети незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Здобувачкою обґрунтовано, що зазначені кримінальні правопорушення характеризуються умисною формою вини, а встановлення мотиву та мети має важливе значення для оцінки ступеня суспільної небезпечності діяння та забезпечення індивідуалізації кримінальної відповідальності.

У розділі «Особливості кваліфікації незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» дисертанткою проведено комплексне дослідження проблемних аспектів кримінально-правової кваліфікації діянь, передбачених ст. 263 КК України, з урахуванням положень чинного кримінального законодавства, сучасної судової практики та актуальних напрямів розвитку кримінально-правової політики держави. У роботі послідовно розглянуто питання відмежування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами від суміжних складів кримінальних правопорушень, визначено критерії правильної кваліфікації відповідних діянь та встановлено чинники, що ускладнюють правозастосовну діяльність у цій сфері.

Значну увагу приділено дослідженню санкцій, передбачених ст. 263 КК України, а також аналізу практики призначення покарання за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Авторкою обґрунтовано висновок про те, що чинна модель санкцій загалом забезпечує можливість реалізації принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності, однак одночасно не виключає формування неоднорідної судової практики, що обумовлює необхідність подальшого вдосконалення підходів до визначення меж судового розсуду та критеріїв призначення покарання. У цьому контексті аргументовано доцільність посилення кримінально-правового реагування щодо найбільш суспільно небезпечних форм незаконного обігу зброї, у тому числі шляхом удосконалення системи кваліфікуючих ознак.

Окрему увагу приділено виявленню проблемних аспектів чинного кримінального законодавства у сфері відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. На підставі проведеного аналізу положень національного законодавства та міжнародного досвіду сформульовано низку пропозицій щодо вдосконалення диспозиції ст. 263 КК України, зокрема у частині диференціації кримінальної відповідальності

залежно від способу вчинення діяння та умов дії правового режиму воєнного стану.

Висновки дисертації, як і вимагається, починаються з узагальнень і містять формулювання положень та пропозицій, що відповідають вимогам наукової новизни, мають теоретичне і практичне значення, а також включають пропозиції змін і доповнень до відповідних положень Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України).

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані за результатами дисертаційного дослідження А. О. Хоменко наукові положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у діяльності закладів вищої освіти під час викладання навчальних дисциплін кримінально-правового циклу та підготовки навчально-методичних матеріалів, у практичній діяльності правоохоронних органів під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, а також у подальших наукових дослідженнях.

Окремі результати роботи можуть бути використані у процесі підготовки наукових публікацій, монографічних досліджень, розроблення науково-аналітичних матеріалів та формування перспективних напрямів досліджень у сфері кримінально-правової протидії незаконному поводженню зі зброєю. Практичне значення отриманих результатів підтверджується можливістю їх застосування для вдосконалення правозастосовної діяльності та розвитку положень науки кримінального права.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Хоменко Анастасії Олександрівни на тему «Кримінальна відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами», зазначимо, що воно не позбавлене окремих недоліків і положень, які потребують додаткової аргументації або мають певною мірою дискусійний характер.

1. У підрозділі 1.2. «Історичний розвиток кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» здійснено ґрунтовний історико-правовий аналіз еволюції відповідного кримінально-правового інституту. Водночас окремі історичні аспекти доцільно було б викласти більш лаконічно та приділити більше уваги узагальненню їх значення для формування сучасних підходів до кримінально-правового регулювання незаконного поводження зі зброєю.

2. У підрозділі 1.3. «Законодавство зарубіжних країн про кримінальну відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» здійснено порівняльно-правовий аналіз законодавства Великої Британії, Австралії, США, Швейцарії, Франції, Німеччини, Іспанії,

Нідерландів, Хорватії, Молдови та Чеської Республіки. Водночас дискусійним залишається питання критеріїв відбору відповідних держав для проведення дослідження. Також доцільно було б додатково звернутися до досвіду Польщі, Естонії та Ізраїлю як держав, що мають сучасний досвід формування системи контролю за обігом зброї в умовах підвищених безпекових викликів та поєднують механізми державного контролю із забезпеченням права громадян на самозахист.

3. За результатами дослідження авторкою запропоновано зміни до ст. 22 КК України та ст. 263 КК України, спрямовані на вдосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Водночас дискусійною видається запропонована диференціація відповідальності у ст. 263 КК України шляхом виокремлення незаконного зберігання та придбання зброї в окремий менш суворий склад кримінального правопорушення. Такий підхід потребує додаткового обґрунтування з огляду на можливість ускладнення відмежування менш суспільно небезпечних форм незаконного поводження зі зброєю від діянь, пов'язаних із її носінням, передачею чи збутом, а також ризик неоднозначного правозастосування.

Відсутність порушень академічної доброчесності. За результатами вивчення тексту дисертаційного дослідження, наукових публікацій здобувача, а також звіту щодо перевірки тексту дисертаційної роботи на плагіат відповідно до Положення про академічну доброчесність у Національній академії внутрішніх справ, затвердженого рішенням Вченої ради НАВС від 27.04.2026, протокол №8/4-3, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Дисертаційна робота Хоменко Анастасії Олександрівни є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею, має високу теоретичну та практичну цінність, а її результати можуть бути використані для вдосконалення законодавства, правозастосовної практики та освітнього процесу. Авторка продемонструвала ґрунтовні знання, аналітичні здібності та вміння пропонувати науково обґрунтовані рішення актуальних проблем.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. На підставі викладеного вважаю, що дисертація **Хоменко Анастасії Олександрівни** на тему «Кримінальна відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» за своїм змістом відповідає спеціальності 081 Право в межах галузі знань 08 Право, вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261, наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 р. № 40 і Порядку присудження ступеня доктора філософії та

скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право.

Офіційний опонент:

**ректор Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Сергій ВІТВИЦЬКИЙ